

EMMANUEL LEVINAS:

CVIČENIE ZO ŠIALENSTVA DŇA

Nasledujúci text pochádza z knihy Emmanuela Levinasa Sur Maurice Blanchot. Práve M. Blanchot (1907 – 2003) bol osobou, vďaka ktorej sa Levinas dostal do kontaktu s francúzskou filozofiou a literatúrou. Celý život ich spájalo nerozlučné priateľstvo a ťažko určiť, nakoľko jeden ovplyvnil toho druhého. Určite však môžeme tvrdiť, že Blanchotovo kritické dielo pripravilo pôdu neskoršiemu pochopeniu a prijatiu Levinasových filozofických myšlienok.

Obaja majú spoločné to, že opúšťajú tradičné filozofické stanovisko založené na „ontologickom primáte videnia“. Pomerne skoro tak anticipujú smerovanie, akým sa v druhej polovici 20. storočia bude uberať celé francúzske myslenie, reprezentované Barthesom, Foucaultom, Bataillom, Deleuzom a Lyotardom, o Derridovi ani nehovoriac. Toto smerovanie jeden z amerických historikov výstižne pomenoval ako denigration of the vision (degradácia videnia).

O čom nám však hovorí nasledujúci text? O čom nám – jeden cez druhého a obaja vo vzťahu k „svetlu poznania“ – týmto textom hovoria Blanchot a Levinas? Hovoria nám o fanatickej túžbe po prítomnosti, o túžbe po návrate k sebe samému, ktorá je konštitutívnym prvkom každej transcendentálnej filozofie; o túžbe odhaliť pôvod filozofie, ktorý by bol zároveň pôvodom všetkého zmyslu. Podobne ako neskôr Derrida dôrazne nás upozorňujú na to, že stratégia fenomenológie a každej ideológie je od počiatku určená diskurzom prítomnosti, a to vyčítajú aj husserlovskému projektu, ktorý spájal každú skúsenosť s aktívnym sprítomňovaním, a situoval ju tak – mimo jazyka – do priestoru toho, čo je viditeľné.

Prítomnosť je však podľa Blanchota len výhovorkou rozumu, ktorý chce vytvoriť zdanie kontinuálnosti. Prítomnosť neexistuje. Existencia je napätím medzi minulosťou a budúcnosťou. Jediný možný prechod do sféry sacrum, teda do toho, čo je iné, a to bez ďalšieho sprostredkovania, predstavuje šialenstvo. Jazyk šialenstva pramení z týchto temných miest, v ktorých sa samotný jazyk viaže s bytím; ukazuje nám pôvodnú jednotu jazyka a bytia. Šialenstvo dňa. Evokuje poludnie, hodinu najväčšej viditeľnosti, ale tiež hodinu najväčšieho nebezpečenstva; čas, v ktorom pozrieť sa do slnka znamená úplne oslepnúť.

1. Od poézii k próze. To, že výraz nie je niečím, čo sa pripája k myšlienke; že – tak ako metafora – prenáša túto myšlienku za hranice myslenej témy; že písaná sa – v ich rozvinutí, v ich literatúre – na spôsob kladiva alebo dokumentu pomimo tejto témy prenášajú ďalej, že zachovávajú *logoi spermatikoi* Vypovedaného a sú pre interpretátora, čiže pre čitateľa príslubom vzdialenejšieho alebo staršieho zmyslu, zmyslu inšpirovaného (*inspiré*) – vystihuje bezpochyby samotnú Zrozumiteľnosť (*Intelligibilité*). Sama od seba – a nie z dôvodu konečnej mysle – požaduje spisovateľov a čitateľov, sama od seba domáha Knihy.

Toto čítanie – či interpretácia – prebieha rozličnými spôsobmi. Je otázkou účasti každého na epifánii Rozumu, ktorá potrebuje všetkých. Žiadne čítanie nerozptýli tajomstvo alebo mnohohlasnú záhadu pravej knihy; avšak v každom čítaní, nezávisle od možností, aké v sebe obsahuje spisovateľov zámer, kľúčia nespočetné a budúce, ako aj dávne životy Napísaného. Dokonca aj vtedy, keď ide o naskrz inteligentného spisovateľa, ktorý ako čitateľ skúma vlastnú spontánnosť, a teda do už odhaleného zmyslu ohýba svoje písanie, ktoré na to, aby bolo oduševnené, vôbec nemusí byť automatické.

Čítanie krátkeho a už staršieho Blanchotovho textu, ktoré na tomto mieste ponúkame, sa dotýka niekoľkých uzlov jeho textúry, ktoré akoby boli skúmané výlučne pre ich symbolickú silu. Malicherné puntikárstvo a urážka poézie? Určite. Ale tiež jeden z možných životov tohto diela, hoci by aj niektorí odmietali ideu, ktorá je bezpochyby vodiacou niťou jeho dešifrovania. Ideu, podľa ktorej sa nezrušiteľný – či oduševnený – exotizmus poézie dovoľáva hovorenia v *prísnom zmysle* ako hovorenia, ktoré tematizuje, aj keby malo poprieť seba samé, aby nesfalšovalo ukazované tajomstvo.¹

Nie je ľahké hovoriť o Blanchotovi. Najlepšie stránky, ktoré mu boli v posledných rokoch venované, našťastie rezignujú – tak ako aj my – na prehnané nároky porozumieť Blanchotovi „lepšie než on sám sebe“. Françoise Collinová porozmiestňovala v Blanchotovom literárnom priestore, ktorý sa ťahá za hranice jeho kritických esejí, niekoľko užitočných značiek, vypožičaných zo súčasnej filozofie, a Philippe Boyer nám umožnil v hluku súčasného písania postrehnúť ozvy blanchotovského ticha ([4]; [5]). Roger Laporte v skvelom a žičlivom texte prechádza celým dielom a pre neho príznačným spôsobom hovorí o Blanchotovi tak, že rozpráva o nemožnosti hovorenia o Blanchotovi. Bernard Noël vo svojom vlastnom živote naráža na Blanchotov *Arrêt de Mort (Ortieľ Smrti)* ako na monštrum, ktoré ho temer smrteľne ochromuje. Teratomorfia, ktorá je pravdepodobne modalitou mutácie v evolúcii zvierat, modalitou, ktorá mala za následok vznik nových živočíšnych druhov vrátane človeka [6]. A poetické Blanchotovo dielo do reči vlastnej poézie vovádza Pierre Maudale [7]. Nikto nemal zámer siahať po Blanchotovom poetickom texte preto, aby indiskrétno skúmal jeho figúry, akoby na ne bolo vôbec možné aplikovať nejakú šifru umožňujúcu preklad poézie do prózy. Od takejto domýšľavosti, profanácie či zrady každý ustupuje. Nie je však takýto prístup – keďže ide o umenie, ktoré opracúva jazykovú matériu – napriek všetkému riziku nevyhnutným predbežným cvičením, ktoré otvára všetky ďalšie prístupy, a to aj vtedy, ak potom musíme na túto špinavú prácu zabudnúť a nanovo umožniť dotyk s týmto písaním v jeho značení bez označovania, t. j. v jeho hudobnosti? Zložitost' tejto úlohy vysvetľuje výber tohto krátkeho textu. Pravdepodobne je – tak ako celé Blanchotovo dielo – „fabulou“ (*la fable*) o *uzavretosti bytia*, ktoré sa v človeku snuje samo: dusenie sa, ale v nekončiacej agónii. Preniknúť k poézii tak komplikovaného diela, akými sú napríklad *Aminadab* alebo *Très Haut*, vyžaduje značné, ba až obrovské intelektuálne prostriedky. Nech už sú naše schopnosti také alebo onaké, neodolateľné pokušenie komentovať len potvrdzuje, že pre čitateľa je tento text o *uzavretosti* oduševnený – že *inakosť* Obrazu a Písma v ňom triešti *totožnosť* Vypovedaného na spôsob prebudenia a vytriezvenia; že tento spis je Knihou.

V tomto zmysle sa komentár od Knihy odchyľuje a odteraz dýcha v diferencii, ktorá chvíľami oddeľuje od Spisovateľa toho, kto Knihu komentuje.

¹ Pozri moje knihy ([1], 53; [2], 83 a. n.); pozri tiež článok [3].

2. O pekle. Napriek zjavnej rozptýlenosti načrtnutých tém, ktorých usporiadanosť a spojitosť – nehovoriac o zvláštnom rytme a hudobnosti analyzovaného diela – by si zaslúžili osobitnú analýzu, má *Šialenstvo dňa* takpovediac optické ohnisko. Označuje ho samotný titul: *Šialenstvo dňa* – šialenstvo dneška; ale tiež šialenstvo dňa v tom zmysle, že deň je šialene vytúžený a že ako jasnosť a miera upadá do šialenstva; ide teda o šialenstvo dňa obzvlášť v tom zmysle, že sa odlišuje od šialenstva alebo pomätenosti noci – „nočného strachu“ z *Piesne piesní* (3,8), aký sa zmocňuje kráľa Šalamúna, kniežaťa pokoja, aj napriek jeho nádhere.

Šialenstvo dneška. Nie ako nesloboda epochy, o to tu nejde. Zdá sa, že tých dvadsaťpäť strán, napísaných krátko po oslobodení okolo roku 1948, vôbec nenesie známky času, v ktorom boli napísané. Zmienky o „šialenstve sveta“, ako i o tom, že sa svet znovu vracia k rovnováhe, nám o „psychologickej a morálnej“ atmosfére rokov, ktorými Európa vtedy prešla, nehovorí takmer nič. Ešte menej sa dozvedáme o nádejách alebo hrozbách, aké sprevádzali život tesne po vojne. Tých niekoľko stránok dokonca vôbec neodráža rok 1948 v rovine dejín ideí (po tejto stránke by *Šialenstvo dňa* spadalo skôr do roku 1968). V tomto rozprávaní totiž napriek všetkému zdaniu nejde o alúziu na konečnosť, všeobecne rozšírenú tému rokov rozkvetu a módnosti filozofie existencie, hoci Blanchot – a to vieme z iných prác – dokázal za populárnymi tézami existencializmu vycítiť myslenie, ktoré bolo vtedy ešte vo Francúzsku, a dokonca i v Nemecku celkom neznáme, myslenie – nazvime ho tak – „neskorého Heideggera“. Keby intenciou textu nebola práve nesloboda – ne-sloboda, v ktorej je menej slobody než v hociktorom determinizme a v hociktovej tragédii –, pekelná ne-sloboda, ktorá sa naprieč Blanchotovým dielom navracia vo forme obnovovania alebo opakovania, mohli by sme povedať, že *Šialenstvo dňa* je nezávislé od každého dobového ohraničenia v bežnom zmysle tohto slova. Avšak v tomto obnovovaní, ktoré je zároveň akousi redundanciou, zostáva znehybnená – keďže chýba priestor, keďže chýba územie – prítomnosť prítomného. Deň, ktorý neplynie. V lone plynúceho času sa nič nedeje ani neprichádza. Všetko je stálou spomienkou a hrozbou. Plynutie okamihov sa podobá mechanickému otáčaniu okolo osi a opakuje stále To isté. Je to iterácia rozprávania rozprávajúceho o tomto rozprávaní samom. „Nie som učenec. Ani ignorant. Zakúsil som radosť. To je však málo povedať: Žijem a tento život mi spôsobuje najväčšie potešenie“ – text zo strany 9 sa opäť objavuje na strane 29: „Nie som učenec. Ani ignorant. Zakúsil som radosť. Rozpovedal som im celý príbeh“ [8]. Celý príbeh točiaci sa okolo týchto radostí. Pohyb bez vzťahu k vonkajšku, vy-povedanie a absencia prázdnoty, ktorá by mohla uvítať diasporu. „Prázdnota ma hrozne rozčarovala“ ([8], 13). Pohyb, ktorý sa neustále udržiava a ktorého udržiavanie v ja samom je dusením sa v sebe. Šialenstvo tohto „práve teraz“, šialenstvo dňa. Šialenstvo Osvienčimu, ktoré nepomíňa. Je azda štruktúra prítomnosti, aktuálneho, Dneška, takáto? Peklo. Peklo, ktoré sa prejavilo v Osvienčime, ale ktoré sa skrýva v časovosti času a udržiava ju.

Šialenstvo dňa teda nie je vyrozprávané preto, aby nariekalo nad nezmyslom, s ktorým susedí naše rozumné správanie; ani preto, aby vyložilo rozčarovanie nad humanistickou a mužnou ľudskosťou, zaskočenou konečnosťou bytia. „Noc nepreniká... šialenstvom mužov,“ ktorí, dychtíví po vláde a dobývaní, vo svojom podujatí zlyhávajú a „vidia len zmarenie svojich plánov“ ([8], 13). S týmito dobre známymi formuláciami to nemá nič spoločné. Je to celkom inak: ako odľahlý hukot lietadla, rozliehajúci sa v tichu, tají sa inakšie šialenstvo v samotnom srdci radosti, uprostred dňa, uprostred ničím neska-

leného šťastia, aké opisujú prvé riadky Blanchotovho textu.

Čo je teda šťastie? Stálosť – pozitívnosť sveta, položená pred každou tézou, pokoj stojaci za každým nepokojom a túžbou –, ktorá podopiera, zahŕňa či pojíma každú absurdnosť; sveta potvrdzujúceho sa dokonca cez tieto šablónovité formulácie o absurdnosti sveta. „... vďaka sviežej noci a stálosti zeme som si mohol oddýchnuť a pookriať radosťou“, dokonca vtedy, keď „som cítil, že sa môj život rozpadá“ ([8], 11). Stálosť vládnuca času, ktorý prerušil svoj let. Nezvinuje sa čas do hodín – meandrov prítomnosti –, do dlhých hodín, trvalosti trvania, pretrvávania, ktoré dokonca vyhradzuje miesto aj smrti? Zrušenie času ako udalosť odohrávajúca sa v čase. Toto opätovné vyvstávanie, ktoré syntax toleruje, nie je nezmyslom. „Keď umriem (možno už o chvíľu), zakúsím ohromnú radosť“ ([8], 9). *Možno už o chvíľu*: autorove zátvorky evokujú nevyhnutný návrat chvíle, neomylnosť presného času. Blanchotovým (príznačným) spôsobom zmysel slovného obratu alebo jednotlivého slova rezonuje s prehlbovaním alebo povznášaním sa na rôzne úrovne, ktoré dosahujeme písaním, napriek tomu, že mocou (*pouvoir*) písania je fixácia.

Spočinitie sveta alebo pretrvávajúce Toho istého, ktorého vedomie je iba zdvojením alebo emfázou, vedomie, v ktorom sa každá – akokoľvek ohromujúca – udalosť stane duševným stavom a zaujme patričné miesto. „Vyhovuje mi všetko, čo príde“ ([8], 10): vyhovuje to totiž miere foriem vedomia, ktoré zodpovedajú jednote oného „myslím“. Ide vždy o vhodnosť, to je predsa Európa! To je bezpečnosť. Nescudziteľnosť. „Vidím ten deň, mimo ktorého už (svet) nie je nič. Kto by mi to mohol vziať?“ ([8], 10).

Iba vonku panuje nedostatočnosť, ktorá sa mi ukazuje. Som *subjektom*, to znamená *absolútne ubytovaný* a nezraniteľný; „Mám strechu nad hlavou, mnohí ju nemajú; nie som malomocný“ ([8], 10). Smrť má svoju hodinu – nerozbíja ju ani ju neprevracia. Rozprávač mal byť uprostred šialenstva sveta (ktorý sa napokon vrátil k rovnováhe) zastrelený, postavili ho „k múru“ ([8], 11), ale karabíny nevystrelili. Nič sa neskončilo. Podobne, ako sa kedysi topil Temný Tomáš, ale neutopil sa. Alebo neskôr v *L'attente, l'oubli* (*Očakávanie, zabudnutie*; 1962), kde nie sú tvrdenie a jeho negácia odlúčené, ale prepojené. Smrť je prežívaná ako udalosť života: ako kladenie tela do hrobu, ako jeho rozklad až po spráchnivenie alebo ako pitva v pitevnej sále. Smrť, ktorá mala byť vymazaním života, potvrdzuje bytie života v jeho všeobecnosti čistého bytia a tvorí jeho súčasť. Všeobecnosť čistého bytia: biologická a duchovná finalita organického tela už viac túto ontológiu prítomnosti neodkláňa od jej abstraktného predmetu; telo vie, že je čistou vodou alebo čistým popolom. Ničota prežívaná v bytí a ako dozrievanie bytia. Zrazu sa však táto nevyhnutná prítomnosť dňa stáva agresivitou dňa a bytie v ňom nudnosťou. To je krajnosť tejto stálosti zeme, tejto vhodnosti, tohto šťastia. Únava našej starej Európy a rozvrat v lone jej poriadku. Avšak to, čo sa popiera, je v samotnom tomto pohybe potvrdené. Šťastie oblieha nešťastie sľubujúce prerušenie a výjdenie. Vyčerpáva ho. „... dokonca v tých najhorších dňoch, keď som si mohol myslieť, že som naskrze nešťastný, som bol... nesmierne šťastný.“ „Toto zistenie nebolo príjemné“ ([8], 11). V texte sa neprestajne vracia únava: prázdnota sa vyplňuje sama sebou, pokoj je nepokojný. Znudenie samo. Nijaký dialektický postup, v ktorom sa vyvolané momenty vynárajú vo svojej novosti predtým, ako túto novosť zaprú všetkým tým, čo zachovávajú: kruhový návrat Totožného sa neodohráva na spôsob nejakého rozsiahleho cyklu. Je to krútenie sa na mieste: Šťastie je posadnuté samotnou svojou stálosťou, výbuch šialenstva je uzavretý v šialenstve, v stiesnenosti, v nedýchatelnom vnútrajšku pozbavenom vonkajška. Je šialenstvo výcho-

diskom, alebo je východisko šialenstvom? Krajné vedomie je vedomím bezvýchodiskovosti, a teda nie vonkajškom, ale ideou vonkajška, čiže posadnutosťou. Myslenie vonkajška v nemožnosti tohto vonkajška, myšlienka rodiaca túžbu po tomto nemožnom vonkajšku. V tom spočíva šialenstvo alebo podmienka našej religiozности.

Krajné vedomie je posadnutosťou, dusením sa, stiesnenosťou, gniavením. Nejestvuje nijaká múdra rada, nič sa nedá robiť. Pekelný okamih tohto šialenstva. „Toto peklo“ – vôbec nie je metafora čohosi strašného, ale plameň, ktorý sa nestravuje – je akoby satanskou persiflážou horiaceho kra; vnímanie vonkajšej hrozby, ktorá nie je vonkajšia; hyeny zavýjajú, lenže toto vytie je krikom toho, kto mu načúva. Smrť umierania a nemožná smrť. Smrť zbavená všetkej tajomnosti vo svete, v ktorom sa stáva súčasťou uzatvorenosti, samotného zmyslu materiálnosti. Bytie-k-smrti zeme a vody: diera ničoty – kedysi jediný východ – je upchaná bytím zauzleným v nerozuzliteľnom uzle; bytím, ktoré stráca zmysel, aký mu ešte udeľuje tragédia. V smrti niet nijakého rozuzlenia. Mŕtvolvy pokrývajúce záverečnú scénu shakespeareovskej tragédie už ontologickú atmosféru neuvolňujú. Toto rozprávanie o živote v podzemí, ktorý nastane po smrti, je súčasťou podobou rozprávania o návšteve Odyssea v Háde, no vyjavuje jej skutočnú ohavnosť.

3. O transparentnosti, ktorá zraňuje. Avšak deň nie je len synchroniou postupnosti, prítomnosťou, v ktorej sa prepadá čas, zvinujúc sa do hodín tak, že sa v ňom nič nestráca, v ktorej má však strácanie svoj vlastný čas; deň nie je len emfázou existencie, ktorá sa silou bytia ukazuje, zaznieva a zažiarí vo vedomí. Vedomie je ako jasnosť a videnie tiež modalitou bytia, ktoré odstupuje od seba samého, ktoré už ako reprezentácia nie je sebe samému na obtiaž, keďže sa vlastným pričinením udržuje v transparentnosti pravdy; transparentnosti, v ktorej sa rozpadajú clony a rozptyľujú sa tiene vytvárajúce kontrasty a uzatvárajúce bytie v protirečeniach; transparentnosti, v ktorej sa bytie stáva pravdou. Táto otvorenosť pravdy, táto jasnosť dosahujúca transparentnosť prázdna môže poraniť sietnicu ako sklo, ktoré sa triešti na oku, no zároveň zrak zostruje – toto zranenie ako jasnosť a vytriezvenie; hľa, znova šialenstvo dňa. Donekonečna sa vracajúca iterácia želaného šialenstva na spôsob denného svetla a dňa, ktorý raní oko, čo ho vyhľadáva. „Takmer som stratil zrak, ktosi mi na očiach rozdrvil sklo“ ([8], 18) – ústredný symbol *Šialenstva dňa*.

To, čo tu naznačujeme, nie je kríza vedenia, ktoré, predĺžené a vyžadované konaním, ohrozuje oslobodzujúcu sa myseľ. Vedenie sa tu nepopiera iba vo svojej technickej podstate prostredníctvom smrti, ktorú tak zasieva, prostredníctvom nepríjemností a Nudy, v ktorej sa napokon dovršuje. Práve pravda a jej šťastie, práve samotná evidencia sa obracajú proti svojmu zdroju tým osudovejšie, čím nevyhnutnejšie zostávajú príťažlivé a vyhľadávané. Azda sa v transparentnosti vedenia zjavuje obsah, ktorého samotné zjavenie ohrozuje pravdivosť svojich eventualitych vyjavovaní? A možno ešte horšie: Kostra neprispôsobiteľných foriem, ktoré sa ohlasujú v procese, v ktorom sa potvrdzuje intelektualizovaná, zmatematizovaná a ovládnutá hmota, a ktoré napádajú intelekt, požadujúc od neho niečo, čo nemôže poskytnúť? Nikde sa nevyskytujúcejmu princípu nepodrobené logické formy „bez pravidiel a cieľa“? Vlastne tu by sme mali umiestniť stretnutie so zákonom, ktorý sa rozprávačovi nepodari prinútiť k dialógu, pretože zákon, hoci by bol podriadený rozumu, nie je hovorením, ale nevyhnutnosťou, ktorá sa vnucuje bez slova a je hluchá ku každej reči, to znamená ku každej obhajobe, prosbe a každej sťažnosti.

Možno by sme si mali pripomenúť Leva Šestova a ranu krvácajúcu vo všetkých jeho knihách, ktorá bola zasadená nutnosťou, v ktorej triumfujú rozum myslený a rozum myslíaci.

Avšak rana zasadená transparentnosťou môže byť ešte bolestivejšia. V hĺbke racionálneho pojmu, ktorý je – ako si myslel Hegel – samotnou transparentnosťou myslenia, exploduje jazyk zakalený všetkými nedostatkami svojho rodokmeňa; oko, ktoré je neustále zraňované čiastočkami alebo fantazmami tancujúcimi v prázdne transparentnosti – hľa, jasnosť uzavretosti ducha. Uzaviera sa tým viac, čím viac ho vedenie povoľuje. Niet už nijakej vonkajšej inštancie! Evidentne nemožno „podať sťažnosť“ – nikto ju neprijme. Niet už žiadneho náboženstva. Trvácnosť metafyziky – a výzva vytvoriť jej kult, ktorá rezonuje v Európe, vyhlásenia typu „Ty to chceš tiež“ [8, 20], to, že si tiež neodmietnuteľným a nevedomým spôsobom, bez „objektívizujúcej intencionality“ obrátený k Bohu – nie je ničím iným než zaľatosťou udeľovania zmyslu tam, kde „jasnosť potratila všetok zdravý rozum“, tam, kde jasnosť spočívala v zosubtilňovaní zmyslu cez jeho sublimovanie, a tam, kde sa toto zintenzívňovanie zanikania zmyslu overuje v jasnosti. „Neskôr som bol presvedčený, že som sa ocitol tvárou v tvár šialenstvu dňa; taká bola pravda: Svetlo zošalelo, jasnosť strácala všetok zmysel, nezmyselne ma napádala, bez pravidiel, bez cieľa. Toto zistenie sa mi zahryzlo do života“ ([8], 19). Vytúžená agresívnosť. Takémuto prepadu šialenstva dňa zodpovedá túžba po dni, šialene túžiaca; vláda Rozumu, pána mocného ako smrť (podľa Hegela), pána mocnejšieho než smrť, ktorému smrťou nemožno uniknúť a s ktorým sa nemožno zmieriť. Túžba po vode a vzduchu, ale tiež túžba, ktorá túži po samom smäde a chýbaní vzduchu. „... nemohol som ani hľadiet, ani nehľadiet“ ([8], 19). Nemožnosť sa nestráca ako to, čo popiera samé seba. Je nemožnosťou v takom istom zmysle, ako keď hovoríme, že tento život je nemožný; tento život je nemožný, a zároveň jestvuje. Bytie uskutočňuje nemožné: vyhnanstvo bez priestoru, ktorý by mohol prijať vyhnaných.

Svetlo, ktoré k nám prichádza z Grécka, teda nie je ozajstnou jasnosťou. Dejinami nadobudnuté sebauvedomenie seba nie je vytriezvením. Ešte stále je opité. Rozum smeruje k prebudeniu akosi poza akúkoľvek bdelosť. Je to jasnosť jasnejšia než každá jasnosť, ktorá je stavom a predznamenávala by Štát. Opojenie zraku tým, čo hrozí jeho vyhasnutím. Alebo naopak: Pod vatou, za ktorú sa uchýľuje choré oko, zostáva zranenie ešte stále dotykcom svetla siedmich dní. Svetla siedmich dní stvorenia ešte nestemneného kompromismi dejín – prvotné neznesiteľné a nevyhnutné svetlo. Transcendencia v imanencii alebo uškrtenie transcendencie a uchýlenie sa ku „klamlivému spánku pod vplyvom drog“? Môžeme si byť istí, že nejde len o svedectvo intelektuálneho nepokoja alebo ťažkostí písania? Nekonštatuje sa tu alebo nepredvída sa tu tiež *bezvýchodiskové* utrpenie v absolútnom zmysle? Vždy sa nájde niekto, koho zatlačili tam, kde už niet miesta, kde je plno, kde sú už všetky miesta obsadené. Mimo utrpenia je peklo touto inverziou priestoru, touto slepou ulicou zvečneného času, prekrútením čistého Rozumu, jeho nazeraní a kategórií. Šialenstvo dňa. Neodvolateľný hlas hovorí: „Nič sa nedá robiť.“ Nič sa nedá robiť – to nie je len *akési* abstraktné tvrdenie, ale podmienka alebo nepodmienenosť ľudskosti.

4. Detský kočík. Vzťah k druhému – posledné východisko. Tento vzťah sa vinie celým rozprávaním. Tým šokom, ktorý prerušil šťastie, presnejšie, ktorý prevrátil jeho bláženosť v škrtiace zovretie samoty, jediné zaručené zovretie, bola strata blízkych. Krátka

scénka, v ktorej nejaký muž pred bránou domu ustupuje detskému kočiču, je udalosťou, v ktorej sa niečo prihodilo, to znamená prihodilo sa to „bez dohovoru“: jeden ustupuje inému, jeden *je* pre iného. Odtiaľ nadšenie rozprávača. Akoby ho povznášalo nad bytie. Klamlivá udalosť, hneď nato sa miešajúca s chladnou temnotou anonymity, s kozmickým chladom, ktorý preniká rozprávača, keď hľadá do hĺbky temného dvora. Ticho tých nekonečných priestorov... Čím je vo vzťahu k nesmiernosti bytia a vo vzťahu k masám, ktoré sa na tejto zemi vzájomne pozabíjali, tento neurčitý pohyb toho, kto vám dáva prednosť? Aká banálna reflexia! Nedôstojná vznešeného ducha, avšak ustavične bzučiaca v tichu, ktoré ňou opovrhne a potláča ju. Zbytočne demontujeme Ja v jeho starosti o seba – vytrvalosť v bytí, *conatus* –, aby sme odhalili „oddanosť“ druhému v jeho hĺbke a dospeli k zrušeniu egoizmu tkvejúceho vo vzájomnej priazni či galantnej zdvorilosti západného kultúrneho spoločenstva, kde utrpenie *za* druhého a *v* druhom nedosahuje stupeň neúčasti (*dés-intér-essement*) a altruistické vedomie sa vracia k sebe samému. Utrpenie *za* a *v* druhých; veď práve druhí mi spôsobujú utrpenie! „Ten ohromný blížny ma vo vlastných očiach urobil väčším, ako by som si želal“ ([8], 15). A končí sa to pokušením zabiť. Skutočne, iní – „ich najmenšia núdza mi spôsobuje nekonečnú bolesť“, a „predsa, ak treba, premyslene ich obetujem, zbavujem ich každého šťastného pocitu (stáva sa, že ich zabíjam)“ ([8], 13).

Preto je vzťah k druhému akoby upevňovaním seba samého – až pokiaľ sa nedosiahne „tvrdosť“ hmoty; obetovanie je totiž iba medzikrokom na ceste k európskemu individualizmu a utvrdzovaniu seba; „ja“ je silnejšie než iní! „Skôr, než pochovám seba, mal by som pochovať zopár iných“; „Môj život je prekvapujúco pevný“ ([8], 15). Práve v rámci *vedomia seba* sa v našej veľkej filozofickej tradícii napokon vyjadruje a je v ňom zahrnutý vzťah k druhému: k druhému „chcenému“ v jeho „inakosti“, chcenému tak ako Boh, vôľou, ktorá je samotnou religiozitou. Vôľou, ktorá potláča samu seba: vo mne „predsa však“ čosi rýchlo prestalo chcieť. *V rámci vedomia*, ale vedomia bez interiority, ako hmyz pod pohľadom „pochmúrneho ducha čítania“ ([8], 16), jednoduché striedanie v systéme spočívajúcom v akte komunikácie dvoch členov systému, kde je pravdepodobne činný iba centrálny operátor. Formalizmus – či profesia – či ontologický status, na ktorý je zjednodušený rozprávač, prijatý na kliniku pre poranenie transparentnosťou. Rovnaký formalizmus v jeho vzťahu ku kultúrnemu dielu, v ktorom ľudskosť naberá univerzálnu formu a v ktorom mnohodoménna anonymita Písma vábi neznámymi výrazmi. „... prečítal som veľa kníh.“ Iste. Ale „keď sa podejem, všetky tieto diela sa nepozorovateľne zmenia“ ([8], 15). Niet žiadnej knihy bez mojej exegézy. Exegéza je však len zábavou, ktorá už pomaly začína Európanov nudiť. Myslí si Blanchot, že knihy už niet? Že niet čítania, písania, výrazu? Nič, čím by bolo možné preniknúť, nijaká interiorita, nijaká hĺbka? Všetko v bytí je nenapraviteľne pevné. Formy donekonečna obalujúce zovňajšok. Niet žiadneho Boha! V štiepiacom sa jadre sú len ďalšie jadrá. Chodby vedú len do ďalších chodieb. Iluzórna hĺbka podzemia, v ktorom sa exegéza od knihy ku knihe namáha ako knihovník na tenkom rebríku, lenže vďaka tejto akrobacii môže prejsť iba od jedného slova k inému, od znaku k znaku, ktorý nemá zmysel. Priestor porozumenia, v ktorom ľudia komunikujú, je hrou, v priebehu ktorej si vymieňajú žetóny toho, čo je známe. A nudnosť medzihviezdnych ciest: astronaut oslepený doteraz nikdy nevidenými výjavmi vôbec nezačuje reč ľudskosti, ktorá nepochádza od Adama – jediná neslýchanú reč.

Na klinike, kde je stredobodom pozornosti „krv“, sme skúmaní zvonku a nevieme sa

uchýliť k tajomstvu. Nemáme ako pohltiť vonkajšok, ktorý nás vystavuje blížnym: líce nemá rub. Vystavenosť jedným druhým vo vzťahoch, v ktorých sa členy navzájom negujú. Môj životný priestor je miestom, ktoré beriem iným, a dokonca aj moja núdza poburuje, obviňuje a požaduje, akoby nosila „spravodlivosť na svojich šatách“. Spravodlivosť celkom obrátená smerom k vonkajšku, avšak k vonkajšku bez východiska. Nič sa nevyvíja vzájomnosti systému. Únik je možný iba ako klamlivé zdanie vyvolané drogou. Vždy sa však podarí dobehnúť nás a vždy je to surové vytrhnutie z klamlivého sna, z toho, čo nie je kladením, čo nie je *tézou*, z toho, čo strháva na spôsob libida. Prečo je však toto vytrhnutie klamlivé? Čo odlišuje bytie od ilúzie? Bytie súcna si zo svojich privilegií nerobí žarty.

A politika? A otvorenosť milosrdenstva? Zázračná transcendencia človeka-občana, veľká nádej osvietenstva. „Bol som uprostred iných neznámy, zato však celkom nezávislý“ ([8], 14), subjekt, ale i knieža, slobodný človek vedľa slobodných ľudí. Táto nezávislosť či suverenita, podelená rovným dielom, však zostáva mocou, možnosťou kameňovať slobodných ľudí, zločinnou nenávisťou vo vzťahu k jedinečnému. Súbežne násilie, ktorého sa dopúšťajú jedni, a prenasledovanie, ktoré zakúšajú druhí. Útechu neprinesie ani pojmové, právne zdôvodnenie moci, ani anonymný diskurz zákona. Zákon sa nestavia *na jednu stranu* dialógu. „Aby som zakúsil zákon, zľahka som zvolal: ‚Príď, chcem ťa vidieť tvárou v tvár (chcel som ho na okamih vziať bokom).‘ Nerozvážne zvolanie. Čo by som robil, keby naň odpovedal?“ ([8], 14).

Je pravda, že zákon môže hovoriť iným jazykom, jazykom sluhu človeka – taký je zákon personalistického humanizmu, bratstva, či dokonca milosrdenstva. Lenže jeho diakónia hraničiaca s otroctvom, to sú neustále výčitky, hoci niekedy kompenzuje človeka stiesneného drobnými radosťami „slúžkovských dôverností, akoby bola ľudská bytosť mužom, ktorý sa uspokojí iba so ženskou nôžkou“, a neriskuje, že oklame jeho túžby práve takýmto uspokojením, lacným erotizmom alebo pohodlím a nedel'ným kinom. Pretože tento zákon ľudskej vznešenosti nanajvýš upriamuje zrak na priestor medzi oknom a stropom a necháva usilovne hľadiť, až pokým nás nerozbolia oči, a tak v bázni a chvení vzdávať úctu Dňu alebo Nebu. Po demystifikácii dimenzie hĺbky nasleduje demystifikácia dimenzie výšky. V tomto texte z roku 1948 sa objavuje znepokojivá predtucha toho všetkého, čo sa malo v plnosti objaviť a v šialenstve a prázdnote (*l'in-anité*) rozvíriť až o dvadsať rokov neskôr. Druhý – jediný bod, v ktorom sa otvára vonkajšok – nemá východisko. Vráža mi do tela nôž a v doznaní viny nachádza zmysel duchovnosti. Znášať druhého, trpieť v druhom – ako ušľachtilo vraví Celan: „Sveta už niet, ja ťa musím niest“ – sa premieňa na komédiu v blázinci, kde sa chorí zabávajú jazdou na chrbte rozprávača chodiaceho po štyroch. Transcendencia intersubjektívneho je utláčaním *par excellence* a úmorným altruizmom: „Ja“ sa zadúša vo svojej konskej podstate.

5. O dvoch, ktorí sú traja. O čom hovorí tento text, ak nie o bezvýchodiskovosti, zatvorených dverách, oknách a vetrákoch, o utesňovaní smrti bytím a neustálej stiesnenosti vyhostenia, ktorá panuje v tomto vnútrajšku pozbavenom vonkajška: „vstúpiť do múru“, „túlať sa húštinou kremeňa“? Stiesnenosť, ktorá neznamena iba útrapy ľudskej duše v neľudskej spoločnosti alebo konečnosť rozumu narážajúceho na bytie, ktoré ho ignoruje. Ľudskosť človeka je iba scénou, na ktorej sa rozohráva nerozlúštiteľná zápleтка; vo svojej zamotanosti sa nemôže dokončiť ako príbeh a jej preťaženosť sa zosilňuje in-

scenovaním. Zmysel príbehu je stratený: to, čo nastáva, nedokáže nastávať, nevstupuje do rozprávania.

„Zmysel príbehu je stratený“ ([8], 29). Ďalšie banálne tvrdenie zaznieva v Blanchotovom texte za stupňovitého nabrania významu od najnižšej po najvyššiu úroveň, na ktorej toto tvrdenie – mimo známej absurdnosti existencie a náhodnosti udalostí – exploduje ako koniec literatúry nevy povedateľného a „fabuly“, koniec jazyka, t. j. koniec synchronie slova, vďaka ktorej neporiadok ešte mohol byť pokladaný za nejaký iný poriadok; koniec rozprávania, v ktorých navzájom nezlučiteľné prvky vo svojej diferencii ešte zapadali do spoločného papierového podložia a zhromažďovali sa na tej istej napísanej strane, hoci by sa ako slová plynúce z úst ešte mohli stratiť. Lenže rozprávanie je nemožnosťou aj preto, že jazyk nie je ani výrazom, ani pýtaním sa, ale výsluchom (*l'interrogatoire*). Vzťah k druhému je ústupom: vzdávame sa lekárom, ktorí na nás dozerajú. Očný lekár a psychiater kontrolujú zrak a myslenie, kontrolujú a sledia. Vo svojej objektivite, vždy ochotnej pomôcť, sa stávajú komplicmi ustanoveného poriadku. Nútia ma rozprávať, žiť život, ktorý možno zhrnúť do príbehu a ktorý vylučuje extra-vaganciu. Poriadok logiky sa stáva poriadkom ako takým. A výzva rozprávať je tým pádom predvolaním. „Samozrejme, ani jeden, ani druhý nebol policajným komisárom. Ale keďže boli dvaja, boli (z tohto dôvodu traja)...“ ([8], 29 – 30). Aby sa poslúžilo nejakej moci, na to stačia dvaja. Rozprávať, hovoriť, to už znamená spisovať policajné hlásenie. „Nie, už žiadne rozprávania, nikdy viac“ ([8], 30). To sú posledné slová textu. Šialenstvo však zostáva. Samotná prítomnosť tohto textu dementuje krajnú slobodu tohto odmietnutia. Text, textúra, tkanina, dielo! Napriek tomuto odmietnutiu sa kdesi v mozgu „splieta naďalej“.

LITERATÚRA

- [1] LEVINAS, E.: *Autrement qu'être, ou au-delà de l'essence*. La Haye: Martinus Nijhoff 1974.
- [2] LEVINAS, E.: *De l'existence à l'existant*. Paris: Vrin 1973.
- [3] LEVINAS, E.: La Réalité et son ombre. In: *Temps Modernes*, november 1948.
- [4] COLLIN, F.: *Maurice Blanchot et la question de l'écriture*. Paris: Gallimard 1971.
- [5] BOYER, Ph.: *L'écarté(e)*. Paris: Seghers et Laffont 1973.
- [6] LAPORTE, R. – NOËL, B.: *Deux lectures de Maurice Blanchot*. Montpellier: Fata Morgana 1973.
- [7] MAUDALE, P.: *Une Tâche sérieuse?* Paris: Gallimard 1973.
- [8] BLANCHOT, M.: *La folie du jour*. Paris: Gallimard 2006.

Z francúzskeho originálu *Exercices sur „La folie du jour“*, in : Levinas, E.: *Sur Maurice Blanchot*. Montpellier: Fata Morgana 1987 s. 55 – 74 preložil Pavol Sucharek.